

Jadranske priče i legende kao predlošci za igrokaze u vrtiću

Kumić, Lea

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:519667>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Lea KUMIĆ

JADRANSKE PRIČE I LEGENDE KAO PREDLOŠCI ZA IGROKAZE U VRTIĆU

ZAVRŠNI RAD

Pula, 2020.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
STRUČNI PREDDIPLOMSKI STUDIJ PREDŠKOLSKOG ODGOJA

Lea KUMIĆ

JADRANSKE PRIČE I LEGENDE KAO PREDLOŠCI ZA IGROKAZE U VRTIĆU

ZAVRŠNI RAD

JMBAG: 0009050362, izvanredni student

Studijski smjer: Predškolski odgoj

Predmet: Dječja književnost

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: izv. prof. dr. sc. Kristina Riman

Pula, 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____ LEA KUMIĆ _____, kandidat za prvostupnika _____ PREDŠKOLSKOG ODGOJA _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ LEA KUMIĆ _____, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom _____ JADRANSKE PRIČE I LEGENDE KAO PREDLOŠCI ZA IGROKAZE U VRTIĆU _____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.,

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. KULTUROLOŠKI OKVIR KVARNERA KAO VRELA USMENE NARODNE BAŠTINE.....	3
2.1. VRANSKO JEZERO KAO IZVOR ŽIVOTA	4
2.2. SREDNJOVJEKOVNI LOVRAN I VJEŠTICE.....	5
2.3. KASTAVSKA ŠUMA I MALIK.....	7
2.4. TRSATSKA GRADINA I ZMAJ - ČUVAR RIJEKE.....	9
3. USMENA I DJEČJA KNJIŽEVNOST.....	11
3.1. LEGENDE	13
3.2. USMENE PREDAJE	15
4. IGROKAZ U DJEČJEM VRTIĆU.....	18
4.1. IGROKAZ I DJEČJA KNJIŽEVNOST	18
4.2. POTICANJE GOVORNE AKTIVNOSTI.....	19
4.3. POTICANJE STVARALAČKOG I MORALNOG RAZVOJA.....	21
5. PREDLOŠCI ZA IGROKAZE U VRTIĆU.....	23
5.1. KAKO JE NASTALO VRANSKO JEZERO (sa Cresa)	23
5.2. JEDAN ZVUK, TRISTO MILJA (iz Lovrana).....	27
5.3. MALIK I JOŽIĆ (iz Kastva)	31
5.4. PRIČA O TRSATSKOM ZMAJU (prema priči Velida Đekića, temeljenoj na narodnim vjerovanjima).....	35
6. ZAKLJUČAK	39
7. LITERATURA.....	41
PRILOZI	46

1. UVOD

Na kvarnerskom području su se u povijesnom nizu izmjenjivale kulture i stvarale usmeno jezično blago koje prožima svakodnevni život ovdašnjih ljudi. Na cijelom području Kvarnera, sve do današnjih dana, isprepliću se različiti kulturni izričaji i na njima su temeljene raznolike narodne priče. Djeci su te priče bliske jer ih uče o odnosima među ljudima, u obitelji i društvu. Često su najprije ispričane, a potom zapisane na djeci razumljiv način, s fantastičnim elementima i pozitivnim likovima kao junacima s kojima se mogu poistovjetiti te na taj način postaju dio književnosti namijenjene djeci.

Predmet ovoga rada su jadranske usmene predaje (priče) i legende adaptirane kao predlošci za igrokaze u dječjem vrtiću. Ograničit ću se na područje Kvarnera koje sam imala prilike detaljnije proučiti te čuti priče najprije uživo, a potom pronaći i njihove zapise kojima sam se poslužila prilikom adaptacije pisanih predložaka za izvođenje na sceni u vrtiću. Pritom je naznačen kulturološki okvir Kvarnera te različit utjecaj pojedinih društvenih sredina na njihovo konačno oblikovanje.

Na kvarnerskome području postoje mnogi spomenici te brojni pisani izvori, ali i nematerijalna usmena baština radi koje je svakodnevni život Kvarnera izuzetno zanimljiv. Odabrala sam ovu temu, između ostalog, zato što se osobno želim više angažirati za unapređivanje scenskog igrokaza u predškolskom odgoju. Svrha ovog rada je, stoga, ukazati na važnost igrokaza i mogućnosti koje ova vrsta dječje književnosti pruža - njegovanje i osvještavanje zavičajne pripadnosti djece predškolske dobi.

Rad se sastoji od četiriju glavnih cjelina. U prvom dijelu navedeni su sadržaji vezani za kulturološko određenje legendi i usmenih predaja krajeva čije sam primjere uzela. U drugom dijelu analizirana usmena baština razvrstana je u dvije veće cjeline – legende i usmene predaje u usporedbi s utjecajem na dječju književnost u hrvatskih pisaca. U trećem dijelu prikazuju se elementi igrokaza i objašnjava se utjecaj scenske

kulture na dijete. Ukazuje se na važnost igrokaza za djecu te na koji način i koliko snažno utječu na njihov govorni, stvaralački i moralni razvoj. Također, odgovara se na pitanja utjecaja odgojitelja na djecu i načina njegove pripreme za komunikaciju s djecom i poticanje scenskog stvaralaštva u dječjem vrtiću ili skupini.

U drugoj, praktičnoj cjelini rada, izabrala sam četiri legende koje su bile dovoljno poticajne za dramsku prilagodbu namijenjenu djeci predškolske dobi. Prilikom izbora usmenih predaja i legendi koristila sam priče iz kraja u kojem živim i iz krajeva s kojima sam kulturološki povezana: Cresa, Lovrana, Kastva i Trsata. Riječ je o naseljima uz obalu Kvarnera, koji svi nasljeđuju sličnu baštinu – onih krajeva koji su kroz svoju povijest mijenjali mnoge zastave, gospodare, ali su ipak uspjeli sačuvati prepoznatljiv slavenski i hrvatski duh.

Adaptiranim tekstovima, osim kratkog sadržaja koji nas uvodi u svaku od priča, nadodano je ponegdje još i po nekoliko bilješki o autorima, čije su priče uvrštene u ovaj rad, ili dijelovi njihovih originalnih tekstova. Svrha mi je dokazati da su kvarnerske legende itekako vrijedne i razvojno korisne za djecu, u brojnim aspektima, koje ću nastojati analizirati kroz ovaj rad. One se svakako mogu i uspješno adaptirati za predškolski uzrast te djeci biti istovremeno i privlačne i izazovne za interpretaciju.

2. KULTUROLOŠKI OKVIR KVARNERA KAO VRELA USMENE NARODNE BAŠTINE

Antun Barac, hrvatski književni povjesničar i kritičar te prevoditelj s prijelaza 19. i 20. stoljeća, napisao je da su od svih hrvatskih krajeva Istra, Hrvatsko primorje i Gorski kotar, uzeti zajedno, dali razmjerno najviše. No, naš najvažniji zadatak nije, prema Barcu, da se književnom baštinom dičimo, potrebno ju je prije svega upoznati (Barac, 1968: 88-90).

Doista, obalno područje Kvarnera ističe se gorovitim terenom i strmom obalom te, posljedično tome, ograničenim životnim mogućnostima, koje se potom, naravno, ponešto razlikuju ovisno o tome promatramo li otočki kraj (primjerice središnji dio Cresa sa svojom mediteranskom klimom), brdski zavičaj (Kastav ili Trsat primjerice) ili plodne krajeve u blizini mora, gdje je povoljna mikroklima stanovništvu omogućila nešto lagodniji život (Lovran i okolica). Kvarnerski zaljev omeđen je s obalne strane brdovitim masivima, no u većoj ili manjoj mjeri, oni su okruženi manjim plodnim poljima, dolinama i usjeklinama, o čemu je uvelike ovisio život njihovih stanovnika u doba kad je gospodarstvo bilo pretežito agrarno.

Na oskudnim se područjima gorovitih jadranskih obala, koje su često pružale zaštitu, trebalo izboriti za život, kako poradi manjka životnih resursa, tako i konstantnih prijetnji: Mlečana, Turaka, ali i međusobno zavađenih naselja. Priče su usmjeravale tijek života, olakšavale čekanje na povratak pomoraca ili završetak rata, ali i upozoravale na ispravan put kojim bi trebale kročiti buduće generacije. Na uzvisinama kvarnerskog primorja ljudi grade svoje nastambe, proživljavaju strahove i tjeskobe na sebi svojstven način, moleći se Bogu ili proklinjući demone – vještice i đavle, a pritom oblikuju svoje specifične enklave u kojima se osjećaju zaštićeno. Čuvajući svoj jezik i običaje prenose priče, koje se kao dio dragocjene nematerijalne baštine prenose s koljena na koljeno.

2.1. VRANSKO JEZERO KAO IZVOR ŽIVOTA

Na duguljastu vizuru otoka Cresa pogled pada kada ga se promatra s istočnog dijela grada Rijeke, s kojom je dugi niz stoljeća vitalno povezan. Taj se otok već u rimskim izvorima spominje kao Crexa, Crexi ili Crespa. Bio je važan zbog dobre i zaštićene luke, plodnog okoliša te blizine luka u okolici Rijeke i istočne obale Istre. Na primjeru legende o Apsirtu¹ i nalazištu grčkih amfora moguće je zaključiti da su Cres i Osor (nekoć središte *Apsyrtides Nesoi*, odnosno Osorskih otoka) bili gradovi s razvijenim čak i prekomorskim trgovačkim vezama (Rosandić, 2002: 48).

Grad Osor, kao trgovačko i pomorsko središte, najvažnije je cresko naselje ranog srednjeg vijeka (Rosandić, 2002: 48), no u 14. stoljeću središte postaje Crepsa, odnosno Cres jer Osor poradi bolesti, stalnih sukoba i ratova postupno propada. Kako Cres postaje i središte mletačke uprave, knez velikim zahvatima kroz cijelo 16. stoljeće opasava grad novim sustavom zidova, kula i vrata (Fučić, 1995: 40-41). U creskoj luci mogli su se vidjeti jedrenjaci koji su prevozili vino, ribu, stoku, ulje i drvo, dok su na glavnom gradskom trgu Cresanke prodavale plodove škrte, no suncem okupane zemlje – vino, povrće i voće, ocat i glasovito maslinovo ulje (Fučić, 1995: 38-39).

U neposrednoj blizini Cresa nalazi se, dakle, Vransko jezero, čije je značenje za razvoj toga grada, ali i otoka općenito, krucijalno. Istraživanjima je potvrđeno da nije ničim povezano s kopnenim izvorima i vodotokovima. Koristi se kao izvor pitke vode, a kako u blizini nema nikakvih onečišćenja, među najčistijim je vodama u Europi. Na Cresu inače postoji pedesetak izvora vode i desetak bunara, više desetaka lokava, no žila kucavica otoka je upravo Vransko jezero koje desetljećima stanovnicima osigurava pitku vodu (Rosandić, 2002: 49).

Od kolike je važnosti jezero bilo za ljude i kako su si oni pokušali objasniti njegov nastanak vidljivo je iz legende o njegovu postanku, koja govori o dvjema sestrama

¹ Legenda kaže da je od rasječena tijela Medejina brata Apsirta, kojega je iz zasjede ubio njezin ljubavnik Jazon, nastao cresko-lošinjski arhipelag. Prema: Strčić, P. (2007) *Kratski pregled povijesti Cresa do 1947. godine / Stotinu godina hrvatske škole u Cresu: 1907.-2007.*, Cres: OŠ Frane Petrića, 9-12.

Gavankama. Nekad su one posjedovale, odnosno naslijedile, polje koje će poslije postati Vransko jezero. Kako bi kaznio zlu sestru zbog tretmana svoje dobre sestre, siromah, a zapravo Bog, silan će potop pustiti kao kaznu (Ogurlić, 2018: 72-73).

Pouka je sljedeća – tko god se osili te počne otimati siromašnima, za takvo ponašanje bit će kažnjen. Skrbni Boduli stoljećima vrednuju poštenje i skromnost, no ponajviše slogu u obitelji i neprikosnovenu vjeru u nadnaravno. Sukladno tome, fenomen dobra i zla ovdje je prisutan po ključu nagrade i kazne, a predaja je za adaptaciju pojednostavljena, odnosno odabrala sam onaj završetak koji je prikladniji predškolskoj dobi, gdje je kažnjena samo zla sestra te je dobra sestra nastavila živjeti u miru i blagostanju.

2.2. SREDNJOVJEKOVNI LOVRAN I VJEŠTICE

Odabrala sam priču iz ovog kraja, kao sljedeće postaje Kvarnerskog zaljeva ukoliko se s creske obale preko Porožine i Brestove putuje obalom jugoistočne Istre. Kulturno-politički kontekst, unatoč maloj zračnoj udaljenosti, podosta se razlikuje. Otok Cres do kraja 18. stoljeća bio je pod vlašću Venecije, dok je jugoistočna obala Istre s gradovima-komunama, poput Brseča, Mošćenica i Lovrana, pripadala Habsburgovcima.

No, utjecaj blizine Mletaka bio je itekako vidljiv, odnosno prisutan u neprestanim provokacijama bitaka i ratovanja, što i ne čudi s obzirom da je Lovran bio važno uskočko uporište. Isto tako, Lovran je najstarije naselje na jugoistočnoj obali Istre. Tu se spominje već u 7. stoljeću u „Kozmografiji“ geografa Anonima Ravenjanina (Peršić, 2002: 8). Lovran je bio jedan od dvadeset općina kojima je na čelu bio župan, a graničio je s Mošćenicama i Kastvom (Peršić, 2002: 10).

Lovran je svoje rimsko ime *Laurana* dobio po lovoru koji raste u njegovoj okolini. Za prilike Hrvatskog primorja, ovo je relativno bogat kraj, blagoslovljen povoljnom klimom i dobrim zaštićenim položajem, zbog čega je i kroz povijest trgovina

poljoprivrednim dobrima bila važnim dijelom privrede. U srednjem vijeku Lovran je utvrđen zidinama, ostatak kojih se može i dan danas vidjeti jer je u 12. stoljeću bio važno brodograđevno središte. Zapisano je u srednjovjekovnim spisima kako je velik i gospodarski napredan grad, s dobro opskrbljenim lađama (Peršić, 2002: 9).

Mirjana Peršić navodi i iznimno povoljne prometne veze zapadne obale Kvarnerskog zaljeva sa Srednjom Europom, što će kasnije dovesti i do zamaha turističkog razvoja ovog kraja, no tek od druge polovice 19. stoljeća. U vrijeme kada možemo pretpostaviti da nastaju narodne priče, pred provalama za vrijeme ratova s Mlecima, mnogi su žitelji okolne Lovranšćine izbjegli pokolje, paleže i razaranja te u sigurnosti lovranskih zidina zasigurno pronašli utočište (Peršić, 2002: 10).

Johann Weichard Valvasor, putopisac i geograf, posebno je bio zaintrigiran ovim krajem. Godine 1689. objavljuje djelo "Slava Vojvodine Kranjske". Ovdje vrlo zanimljivo piše o stanovnicima prostora Brseča, Lovrana, Mošćenica i Kastva: „*Druga 'vrsta' Istrijana su Riječani, Dalmatinci i Liburni. Oni govore dalmatinskim jezikom (mise im se također čitaju na slavenskom ili dalmatinskom jeziku), a nastanjuju Liburniju*“ (Melem Hajdarović, 2011: 165). Liburne je Valvasor opisao kao surov i divlji puk. Navodi da se bave ribarstvom, brodogradnjom i stočarstvom. Valvasor piše i o njihovim običajima povezanim sa sprovodima i praznovjerjima povezanim uz vješce te navodi čak i primjere kažnjavanja, odnosno osakaćivanja nekoliko "štrigona." (Melem Hajdarović, 2011: 166).

Lovran i njegovi stanovnici Liburni sa svojim običajima i tradicijama dijelom su kvarnerskog identiteta te su se i ovdje kroz povijest oblikovale brojne zanimljive priče. Usmena predaja o vješticama mogla je nastati kao dio „obrane“ od prijetnji koje su za Lovran predstavljali sukobi i ratovi, imajući na umu odgovornost koju su često preuzimale za ljudsku nesreću.

2.3. KASTAVSKA ŠUMA I MALIK

U povijesnim se izvorima spominje naselje na istaknutoj gorskoj kastavskoj uzvisini koja se izdiže iznad sjevernojadranske obale. Smatra se da je gradnja kastavskoga gradskog bedema započela još u 4. stoljeću te je tijekom srednjega vijeka grad bio okružen bedemom s devet obrambenih zidova (Drpić, 2006: 76). Pučki sloj, kojem težak rad i nezahvalan kmetski položaj spram feudalaca onemogućuje borbu za ikakva prava ispod kapetanskih i svećeničkih čizama, jest s druge strane tvorac mnogih priča u kojima su krivci bar donekle, u legendi ili usmenoj predaji, kažnjeni, a puk na neki način nagrađen ili barem obeštećen.²

Pored mnogo zanimljivih priča, čije je porijeklo povezano sa željom i snovima o obogaćivanju, odnosno olakšavanju teške materijalne situacije, odabrala sam priču s ovoga područja o Jožiću i Maliku, koji se u Istri spominje kao *Malik ili Maličić*. On je poznati protagonist legendi kvarnerskih krajeva, te su pučani njegovim (re)kreiranjem nastojali sprječavati svoju djecu da odlaze u šumu. Kako autor Ivan Lozica navodi, Malik nije slavenskog podrijetla. Točnije, radi o se staroj mediteranskoj baštini romanskog podrijetla koja se u nas slavenizirala. Prema Lozici, nalazimo ga u Hrvatskoj i Sloveniji, ali nije rasprostranjen kontinentalnim Balkanom. U primorskim krajevima Hrvatske uglavnom je bio prikazivan kao nestašno, ali i inatljivo, svojeglavo dijete s već spomenutom crvenom kapicom (Lozica, 2002: 80-83). Lozica navodi nazive *mali, malik, maličić*, što su sve varijante desetog muškog djeteta u obitelji koje nisu dobro čuvali te je pobjeglo, zbog čega i nosi naziv „malik desitnjak“ (Lozica, 2002: 81).

Etnograf Ivo Jardas, rođeni Kastavac, sredinom 20. stoljeća o Maliku iz kastavske šume piše da je živahan i vragolast dječak, sklon zavesti djecu: „*Zato se zove Malik, aš je ko jedan mali od pet, šest let. On ni zločest, ali on otroka otpeja...*“

² Pučani se spominju uglavnom kada se govori o plaćanju zajedničkog poreza, pogotovo prilikom sušnih godina. Nemalo priča i anegdota uključuje pohlepne kapetane koji se stalno žele bogatiti, a ne pomaže pritom ni činjenica da su izabrani iz domaćeg soja. Pored spaljivanja vještica i vještaca u Kastvu od strane isusovaca, gdje je dobar dio buntovnih Kastavaca platio glavom, poznat je slučaj „si smo ga“, gdje su složni pučani Kastavci otpravili pohlepnog kapetana u bunar, odbijajući preuzeti pojedinačnu krivnju za slučaj, ali i optužiti nekog drugog. Usporedi: Jardas (1994), Đekić (2006).

(Jardas, 1994: 107). Malik u Kastvu čuva nekoliko lokaliteta, a najprivlačniji puku je Malik iz Rošca, koji čuva novac: „*Jedan je još dan danas v Rošceh. On beči čuva, ki su tamo va jenoj jame. Ma judi deju, da j' va sakoj jame Malik*“ (Jardas, 1994: 107). Kako izgleda Malik, stanovnik kastavske šume? „*Malik je mići. Paraju, da žive po prezdavneh jamah.*“ (...) „*Na glave nosi črjeni klobučić. Zavin tega deca uživaju kričat na paše: 'Malik teče po putiće va črjenen klobučiče'*“ (Jardas, 1994: 107).

Ono što toliko privlači i odrasle i djecu Maliku zasigurno je zlato, brižljivo čuvano u mramornim sobama. Malen kakav jest, ne bi imao puno šanse u sukobu s odraslima, zato se on služi dovitljivim trikovima: „*Va kamarah su puni karateli zlata. Kad onako ki pride blizu tega zlata, Malik se boji, da bi to njigovo zlato našal, pak se pokaže, počne se vrtet, potancevat i pokantevat. Malik se vrti, a čovek gre za njin. Ontrat malik človeka smuti, pak človek ne zna otkud je prišal na ono mesto. Malik je kuntenat, da ga j' otpejal daje od beči*“ (Jardas, 1994: 108). Ukoliko ni to ne pomaže, Malik će se rado poslužiti i zastrašivanjem, primjerice općim potopom: „*...kad beči znamete, sunut će z ove jami voda. Napunit će Kosov Dol. Ontrat će rinut ž njega van se do mora, a s puten će potopit dvanaest sel. Ako ste kuntenti, da se sela potope i judi pomore, storite mi na kože križ, aš takov je teštament*“ (Jardas, 1994: 108).

Dakle, na Kastavštini, Malik čuva zakopano blago i ne preza ni od čega, kako bi ono ostalo u njegovim rukama. Velid Đekić tvrdi da je to ono isto blago grčkoga porijekla koje je tema narodnog pripovijedanja na cijelom Kvarneru i koje je prema legendi zakopano u pećini ili ispod velikog kamena, a čuva ga upravo Malik ili šumska vila. Kako navodi Đekić, kako bi pučani putovali Mediteranom i upoznavali suvremene ljude, posljedično bi u predaje ulazili novi elementi. U strahu da bi se Grci po svoje blago mogli vratiti, na vratima pećine ili ispred velikog kamena pučani Kastavci su kao čuvara „postavili“ patuljka Malika (Đekić, 2006: 187).

2.4. TRSATSKA GRADINA I ZMAJ - ČUVAR RIJEKE

Povijest Trsatske tvrđave vrlo je turbulentna, što ne čudi jer je drevna *Tarsatica* strateški vrlo važno mjesto na visokom brdu ponad Rijeke. Ono dominira Riječkim zaljevom, a njezinu je povijest posebno obilježila vladavina Frankopana. Njihova vladavina kroz turbulentni srednji vijek, prema Velidu Đekiću, postala je inspiracija romantičaru feldmaršalu Lavalu Nugentu koji je 1826. godine kupio ruševine prijašnjeg njihovog dvorca i obnovio ga smjestivši tamo svoj mauzolej pod nazivom „Mir junaka“ (Đekić, 2006: 127-128).

Prije spomenuti Frankopani u posjed su dvorca došli godine 1223., kada im je hrvatsko-ugarski kralj Andrija II. darovao cijelu Vinodolsku županiju u čijem je sastavu bio i Trsat. Kao vojni objekt bio je u rukama Frankopana do kraja 15. stoljeća, kada ga oporučno dobiva hrvatsko-ugarski kralj Matija Korvin, a potom ga preuzimaju Habsburgovci. U njihovim rukama preživljava i katastrofalni potres 1750., kada zapravo radi oštećenja počinje i propadati. Krajem 18. stoljeća i prestankom opasnosti od Venecije i Turaka prelazi u nadležnost bakarskog municipija. Konačno, u 19. st., grof i austrijski feldmaršal Laval Nugent otkupljuje ga i započinje njegovu obnovu (Đekić, 2006: 127).

Posebice, zanimljiv je dio koji je bio važan za stvaranje priče o trsatskom zmaju. Radmila Matejčić prenosi da je Đuro Sabo, ugledni zagrebački konzervator i poznavatelj srednjovjekovnih utvrda, smatrao kako su Laval Nugent i njegov graditelj Giacomo Paronuzzi odlučili stvoriti fantastični burg u duhu vremena koje je stvorilo lorda Byrona. Riječ je o mauzoleju obitelji Nugent, čiji ulaz su čuvala dva bića s raširenim krilima, a koji je dizajnirao tada poznati arhitekt iz Beča, Anton Dominik Fernkorn (Matejčić, 2007: 52-55). Cijela ta priča nadahnula je riječkog pisca Velida Đekića da krajem 20. stoljeća stvori priču o trsatskom zmaju, nadahnutom Nugentovim „zmajevima“ – čudesnim bićima s pijetlovom glavom, šišmiševim krilima i zmijskim repom.

Đekić također tvrdi da su nekoć ovdje počivala dva zmaja. Navodi izvor iz 1886., odnosno citat grofa Julija Jankovića, koji veli: „S lijeve i desne strane, a zatvarajući stube, postavljena su dva stražara, dva zmaja od lijevana željeza, a salio ih je našoj publici dobro poznati Fernkorn. U pandžah drže grbove obitelji Nugent i knezova Sforza. Otvorili su ždrijelo, isplazili jezik, a oči namrčili. Baš su lijepo izrađeni!“ (Đekić, 2006: 127). Poznajući današnju vedutu Trsatske gradine s pravom se možemo zapitati – gdje je nestao drugi trsatski zmaj? Đekić navodi kako su ga uništili vojnici Kraljevine Italije, odnosno raskomadali ga za vrijeme okupacije Sušaka 1919. (Đekić, 2006: 127).

Dakle, slikovnica Velida Đekića njegov je narativ, ali je nadahnut Trsatskom gradinom i kipovima baziliska, odnosno jednim preostalim kipom, čije je postojanje vrlo zgodno objašnjeno i pojednostavljeno prikazano za dječju publiku u slikovnici „Trsatski zmaj“ te je stoga uvrštavam u rad. Isto tako, zmajevi su često dio legendi. Ono što me posebno intrigira jest način na koji je Đekić preokrenuo ulogu zmaja u dobročinitelja i protagonista, dok je antagonistica zla hobotnica.

U kršćanskim legendama vjerojatno bi bilo obratno jer, kako navodi autorica Ljiljana Marks, zmaj i kršćanski junak stoje u opoziciji kao Veles i Perun (Marks, 2010: 402). U ovom slučaju, ustvrdila bih da zmaj poprima Perunove karakteristike gromovnika i ratnika s neba, a hobotnica Velesove karakteristike varalice i vladara podzemlja i voda.

3. USMENA I DJEČJA KNJIŽEVNOST

Milivoj Solar usmenu je književnost definirao kao „oblik književnosti koji se prenosi i razvija u sredinama koje ne poznaju pismo ili se pismom zbog bilo kakvih razloga ne služe radi prenošenja književnih djela“ (Solar, 2005: 127). Nadalje, ističe da se usmena književnost može umnogome suprotstaviti književnosti koja se isključivo ili pretežno služi pismom – „koja se ne govori nego se zapisuje, koja se ne sluša nego se čita.“ Ističe kako je usmena književnost doživjela svoj najveći procvat u vremenima kada je pismenost zapravo prethodila pisanoj književnosti, bivajući dobrim dijelom u narodu nepoznatom (Solar, 2005: 126-127).

Ona je, zatim, također prisutna i u sredinama odnosno zajednicama „gdje je pismenost razvijena, ali tada kao neki drugi vid književnosti, takav vid književnosti koji, za razliku od pisane književnosti, zadovoljava ponešto drugačije potrebe, npr. suvremeni vicevi, anegdote i sl.“ (Solar, 2005: 127-128). Prirodno je da je pri tome najvažnija za proučavanje književnosti ona usmena književnost koja „u životu svakog naroda izražava prvotno narodno stvaralaštvo, stvaralaštvo velikih zajednica u kojima pismenost bijaše izuzetno rijetka, a upravo se takva književnost u nas najčešće naziva narodnom književnošću“ (Solar, 2005: 128).

Berislav Majhut navodeći povezanost pučke i dječje književnosti (Majhut, 2005: 79) upućuje na Dubravku Zimu. Prema Majhutu, Dubravka Zima povezanost objašnjava na način da, ako i krenu svaka svojim putem, odnosno stvore jasne zasebne identitete, obje književnosti i dalje zadržavaju bliske veze te se vrlo često preklapaju. Možemo se pritom zapitati kako narodna priča za djecu postaje privlačna. Zima zaključuje, prenosi Majhut, da „automatsku privlačnost za djecu predstavlja pojednostavljivanje stila, kompozicije, tematskih elemenata te njihova shematizacija (što je prisutno i u popularnoj književnosti).“ Majhut poentira da „sadržaji za odrasle“ na ovaj način dolaze do njih u prihvatljivoj formi (Majhut, 2005: 79).

Zapisi o povezanosti dječje i narodne književnosti u hrvatskih teoretičara doista su rijetki, stoga misao vodilja bila je krenuti u istraživanju od pregleda dječje književnosti. Milan Crnković, u djelu „Dječja književnost“ iz 1978., kao književnost namijenjenu djeci obuhvaća djela koja po tematici i formi odgovaraju dobi od 3. do 14. godine, ona mogu biti ili svjesno namijenjena djeci ili su (kao što su primjerice određene kvarnerske usmene predaje i legende) izgubila mnoge osobine vezane za doba nastanka te su postala prikladna za dječju dob, a potrebna su za estetski i društveni razvoj djece (Crnković, 1978). Crnković kao argument nerazvijene dječje književnosti uz nerazvijenost književnosti uopće, navodi sljedeće: „nedostatak književne kritike koja bi s ukusom i sigurno ocjenjivala i usmjeravala hrvatske pisce koji su pisali za djecu“ (Crnković, 1978: 161). Ovaj podatak donekle ukazuje na koji su se način, pomalo nespretno, u samim počecima ispreplele dječja i usmena (narodna) književnost.

Crnković i Težak u poglavlju „Počeci hrvatske dječje književnosti“ tvrde da razvoj dječje umjetničke priče u svim književnostima kreće upravo od narodne priče. Tvrde sljedeće: „Nema nikakve sumnje da je narodna priča bila kroz vjekove književna hrana i za djecu, makar nije stvorena za djecu, a namijenjena je bila toliko, koliko su je djeca mogla birati tražeći od starijih da im pričaju tu ili onu priču i koliko su odrasli, kad bi pričali samo djeci, priču prilagođavali djeci“ (Crnković, Težak, 2002: 195). Nadalje, srećom ili nesrećom po hrvatsku narodnu književnost, ona je početkom 20. stoljeća još bila prisutna u dječjoj književnosti u Hrvata te doznajemo i sljedeće: „nisu se usudili (hrvatski dječji pisci prve polovice 20.st., op.a.) izvesti ni prvi stupanj pretvorbe narodne priče u umjetničku i izabrati lijepe, pogodne i djeci bliske narodne priče“ (Crnković, Težak, 2002: 196). Pritom su često prevodili strane mađarske i germanske priče te ih pohrvaćivali, ne pazeći često na primjerenost dječjem uzrastu. Naglašeno je i sljedeće: „Prvi hrvatski dječji pisci, usprkos divljenju narodnoj priči, ipak su više cijenili pedagoški upotrebljivu ćudorednu pripovijetku“ (Crnković, Težak, 2002: 196).

Zasigurno je jedna od svijetlih iznimki od takva pristupa, u povijesnom periodu moderne, bila Ivana Brlić-Mažuranić. U svojim „Pričama iz davnine“, Brlić-Mažuranić je

koristila elemente narodne književnosti uspješno kreirajući svoju, originalnu pripovijest. Mladen Subotić tvrdi: „Bogatstvo sadržaja slavenske mitologije, raznovrsnost i bogatstvo fabularnosti narodnog stvaralaštva u nas zanimali su Brlić-Mažuranić u svim pojavnim oblicima, ali se nikada pišu našli u gotovim ili sličnim literarnim ili jezičnim oblicima u 'Pričama iz davnine'. Priča je njezina, samosvojna, autentična“ (Subotić, 1991: 134). No u literaturi o počecima hrvatske dječje književnosti može se vidjeti da je elemente narodne priče koristio i Vladimir Nazor. Jevgenij Paščenko navodi „Istarski mit“, temeljen na „osmišljavanju prošlosti projektirane na realnost“ (Paščenko, 2011: 149). Nazor u retrospekciji prošlosti koristi mitološku simboliku te je ispunjava pozitivnim ozračjem – primjerice veličanstvenim ljudima („Veli Jože“), životinjama („Boškarina“) i šumama („Bijeli jelen“).

Krajem 20. i početkom 21. stoljeća situacija se ponešto promijenila, u korist primjene narodne priče. Uspjela sam pronaći nekoliko djela koja uspješno koriste elemente iz narodne priče. Njima sam se kao književnim uzorom poslužila kada sam kreirala vlastite predloške. To su „Trsatski zmaj“ (1994) Velida Đekića i „Majstor Macmalić“ (2018) Mirjane Mauhar. Nije naodmet spomenuti ni „Povjestice“ Augusta Šenoa, koje izvorno nisu bile namijenjene djeci, ali su danas omiljena dječja lektira za stariji osnovnoškolski uzrast, iako smatram da bi se također mogle pojednostavniti i prilagoditi za mlađu dob.

3.1. LEGENDE

Legenda je pojam koji ima više značenja. Može biti pripovijest u prozi ili stihovima u kojoj su povijesni i biografski podaci isprepleteni s fantastičnim pojedinostima. Legenda može biti i narodna predaja o životu neke osobe ili nekom događaju. Sljedeće značenje legende jest izmišljen, maštom obogaćen i preinačen povijesni događaj (Grupa autora, 2012: 78).

Maja Bošković-Stulli navodi kako je u francuskoj, engleskoj i talijanskoj tradiciji legenda sinonim za narodnu predaju, odnosno za *Sage* (priče, pripovijesti) općenito. Poimanje legende u značenju pripovijesti iz života svetaca prihvaćeno je u njemačkoj terminologiji, ali i stručnoj literaturi drugih naroda. Dio ruskih i bugarskih istraživača upotrebljava pojam legenda za oznaku narodnih predaja koje u sebi sadrže element čudesnoga, dok predajama nazivaju one koji „operiraju“ realnim ili barem mogućim faktima (Bošković-Stulli, 1975: 124).

Legendu Marko Dragić promatra zasebno od usmenih predaja kao što to čini i ruski strukturalist Vladimir Propp. Proppova tematska podjela na pet vrsta ponešto je jednostavnija, i ovdje je legenda izdvojena kao posebni žanr: etiološke predaje (*rasskazy*), povijesne predaje, mitološke predaje (*byval'sčine*, *byličke*), legende (religiozne) i pričanja iz života (*skazi*), kako prenosi Maja Bošković Stulli (Bošković-Stulli, 1975: 128).

Prema Milivoju Solaru, pojam legenda dolazi od latinske riječi *leggere*, a znači čitati (od latinskog *legenda*, ono što se ima pročitati, štivo; stari nazivi za legendu su: »čtenija«, »čtenja« ili »štenja«). U srednjovjekovnom latinskom ovaj pojam značio je štivo ili nešto što se može pročitati. Danas legendom smatramo bilo kakav događaj koji bi mogao biti povijesni, ali je činjenično iskrivljen i prožet fantazijom. (Solar, 2005: 212.) Nadalje, Solar navodi da je legenda srodna mitu, a svoj najčistiji izraz nalazi u opisu života nekog čovjeka čiji životni stav i ponašanje čine uzorak jednog tipa ponašanja, odnosno jednog stava prema životu i svijetu. Tako su legende u najužem smislu riječi opisi života kršćanskih svetaca. Otuda i njihovo ime koje izvorno označuje ono što se čitalo u crkvi prilikom bogoslužja (Solar, 2005: 213).

Prema Krleži pak, u svakidašnjem govoru riječ legenda obično označuje izmišljen ili nepouzdan, historijski ili fantazijom deformiran događaj. Katkad označuje ono što je izvanredno značajno, historijski znamenito, dostojno da bude ovjekovječeno legendom (Krleža (ur.), 1968: 43).

Ono što je možda najvažnije, jest istaknuti da je naročito velik broj legendi spleo narod oko ličnosti i događaja iz vlastite povijesti te su neki pojedinci, anonimci ili književnici, dodali i ponešto vlastite mašte i tumačenja. To je ključna poveznica primjerice mitskog nastanka Vranskog jezera i legendarnog viđenja Trsatskog zmaja – možebitni stvarni likovi čija je današnja pojavnost legendom izmijenjena. Dakako da ne moramo vjerovati da su nečiji dvori stradali u potopu ili da je zmaj spasio djevojčicu, no moja pretpostavka jest da je Đekić kao svojevrsni *hommage* zmajevima iz legendi imao potrebu „dodijeliti“ ulogu čuvara kovanom zmaju na gradini ponad Rijeke, baš kao što je i neki Anonim, (su)kreator legende o nastanku Vranskog jezera, prevideo kaznu „Gavanima“ i „Gavankama“, koji su svojatali ionako skromna polja u creskom kršu, ostavljajući ostale zavisnima i gladnima. Uzevši u obzir i da je nastanak Vranskog jezera doista još neistraženi prirodni fenomen, materijal za nastanak legende jest itekako prisutan.

3.2. USMENE PREDAJE

Narodna predaja je doslovan prijevod, odnosno kalk njemačkog izraza *Volkssage*. Ta činjenica može nas uputiti na zanimljivost da su Nijemci, odnosno braća Grimm, prvi pokušali kategorizirati priču potekli iz naroda. Na takvo što upućuje nas i autorica Bošković-Stulli, kao i na činjenicu da je s početnim podjelama započela i „pomutnja“ oko njih (Bošković-Stulli, 1975: 121).

Prema Ljiljani Marks, predaja je kraća prozna vrsta, koja izrasta iz povijesnih kronika, stare literature i iz usmenih svjedočanstava. Opisan događaj praćen je jakim osjećajem zbiljnosti s motrišta kazivača. Marks navodi: “Predaja je istodobno i dokument pučkoga poimanja svijeta i u uskome je kontekstu s društvom, društvenim normama, vrijednostima zajednice. Ima naglašene elemente neobičnog, fantastičnog i u likovima i u događajima te se i njezina interpretacija u svjetskoj znanosti kretala uvijek između mitskog/mitološkog značaja i vrednovanja te prosuđivanja vjerodostojnosti povijesnoga diskursa” (Marks, 2018: 9).

Prema Dragiću, predaja je vrsta priče koja se temelji na vjerovanju u istinitost njezina sadržaja te navodi usmeno-prozne oblike u svetim knjigama (kršćanski *Novi zavjet*, hinduističke *Vede*, židovski *Talmud*, budistička *Tipitaka* te islamski *Kur'an*). Prema Dragiću, tematski se one dijele na povijesne, etiološke, eshatološke, mitske, demonološke i etiološke, te na pričanja iz života (Dragić, 2007: 258).

Bošković-Stulli navodi kako se u zapadnoeuropskim interpretacijama Sage (*predaje*) najčešće shvaća kao cjelovit pojam (Bošković-Stulli, 1975: 129). Ona također zaključuje kako svaka nacionalna znanost promatra te pojmove posebno u skladu sa svojim tradicijama. Slažući se s njom, pokušat ću priče koje sam odabrala svrstati na način kako su to učinili Bošković-Stulli i Dragić.

*Tintilinić*³, i redom dalje *Maličić*, *Masmalić*, *Macić* i Malik, sve su to pojavnosti djeteta-vražićka s crvenom kapicom. Žanrovi tih usmenih priča često se isprepleću. Priča o primjerice Maliku može se promatrati i kao eshatološka predaja i kao demonska predaja.⁴ Spominjući ga, roditelji su otpraćali djecu na spavanje ako su bila nevoljna sama otići ili su ih s druge strane odvrćali od lutanja po šumama.

Dragić smatra da demonološke ili demonske predaje u osnovi imaju osobni doživljaj, susret s onostranim zlosretnim bićem: vješticom, đavlom ili vukodlakom (Dragić, 2007: 436-437). Dalje navodi da su po narodnom vjerovanju vještice stupile u savez s đavolom. Tada bi dobile natprirodne moći, obnoć jahale na metli s grbom na leđima i naraslim dugim nosom. S druge strane, vještice su mogle biti i lijepe jer đavao voli i što je lijepo. Razlikuju se vještice u bajkama i demonološkim predajama. Vještica u bajci je bezimena i zla, a u predaji je to stvarna osoba koja nanosi zlo (Dragić, 2007: 437).

³ Isto tako, srodan mu je i macić, umrlo nekršteno dijete, također u crvenoj kapici. Usporedi: Dragić (2007), Lozica (2002), Stulli (1975).

⁴ Kazivač Sergio Kumić po majci rodnom iz Beloga na Cresu (1954. god.), preko priča svoje majke (Angela rođ Dešković, 1929. god.), odnosno none (Andrijana rođ. Bortulin, 1900. god.), prenio mi je prve priče o Macmaliću. Naglašava da je macmol vrag, a macmalić mali vrag. Zaključak jest da ponekad zna biti i neugodan, osim što je dobar duh Tramontane (okolica Belog).

Dragić smatra da etiološke predaje nastaju „na temelju povijesnih događaja i osoba i iz ljudske potrebe za objašnjenjem uzroka i podrijetla nastanka naziva pokrajina, mjesta, lokaliteta, grobova, grobalja, prezimena; nastanka i nestanka jezera, vrela, bunara, čatrnja, virova, ponora te uzroka različitih pojava u prirodi i među ljudima. Težnja k objašnjavanju i tumačenju etioloških predaja stara je koliko i ono što one tumače“ (Dragić, 2007: 416-417).

Priča o primjerice „Kamenim svatovima“, kojih je motiv u svojim „Povjesticama“ obradio i August Šenoa⁵ te legenda „Oluja ostvarila kletvu“ (Dragić, 2007: 420-421) doista imaju mnogo sličnosti s pričom o nastanku Vranskog jezera (koju Ogurlić u „Jadranskim legendama“ (2018) svrstava u legende, za što također postoje argumenti. Suština tih priča njihova je didaktičnost – zlu sestru, svatove ili mladića, nalik na stanovnike Sodome i Gomore, radi njihovih će ih grijeha progutati more, jezero ili će se okameniti, nestati ili postati stup soli poput Lotove žene u poznatoj biblijskoj priči, odakle etiološke predaje često barem dijelom potječu.⁶ (Dragić, 2007: 416-417).

⁵ „Zahujila olujina,
Razvali se nebesina,
Puče strijela
Usred sela (...)
Svati, otac, muž i žena
Tvrđ su kamen do kamena“

URL: <https://www.knjizevnost.hr/kameni-svatovi-august-senoa>, pristup: 20.5. 2020.

⁶ Usp.: Ogurlić, D. „Kako je nastalo Vransko jezero“ (2018: 72-73) i Dragić, M. „Legenda o Gavanovim dvorima“ (2007: 448-451) s biblijskom pričom o Lotu.

4. IGROKAZ U DJEČJEM VRTIĆU

4.1. IGROKAZ I DJEČJA KNJIŽEVNOST

Kako najjednostavnije opisati dječji igrokaz? Stjepan Hranjec navodi da je dječji igrokaz nepravedno zapostavljen književni rod, na što je zasigurno utjecala i skromnija produkcija. Pojavio bi se često kao za scenu priređen prozni tekst od istih autora. Hranjec takav tretman igrokaza naziva marginaliziranjem, odnosno interpretiranjem istih kao dijelom običaja ili zabavne igre. Hranjec navodi da danas znanost o usmenoj književnosti jasno razlikuje: glazbeno-scenske igre, igre sa sjenama, lutkarske igre te igre s maskama. Ove oblike posebice preporučuje za predškolsku praksu (Hranjec, 2006: 29).

Mirjana Hameršak i Dubravka Zima navode da u razmatranjima o dječjoj književnosti u hrvatskom kontekstu, dramska književnost namijenjena djeci podvodi se pod pojam igrokaza ili dječjeg igrokaza. Nadalje, navode da je naziv dječji igrokaz terminološki najprecizniji (Hameršak, Zima, 2015: 146). Joža Skok tvrdi da je igrokaz ujedno i redukcija dramskog prikazivanja uzevši da je „u manjoj mjeri građen na direktnim dramskim sukobima jer je u najvećoj mjeri ilustracija određenih odnosa među likovima, koji se ne javljaju kao uobičajeni dramski likovi u razvitku, već kao zadana lica sa svojim temeljnim pozitivnim ili negativnim svojstvima“ (Skok, 2007: 28). S time se slažu i Hameršak i Zima navodeći da su kratkoća, dosjetka i obrat strukturni temelji igrokaza uz važnu uopćenu pouku (Hameršak, Zima, 2015: 151). Upućuju na čitanku autora Diklić-Zalar-Težak (1996), u kojoj se žanr određuje pojmovima „igre i dječjeg stvaralačkog, igralačkog i oponašalačkog nagona“ te praktične namjene okrenute izvedbenoj sferi (Hameršak, Zima, 2015: 151).

Igra je aktivnost koja za predškolsko dijete ima posebno razvojno značenje. Ona predstavlja napor djeteta u prevladavanju raskoraka između vlastitih mogućnosti utjecanja na zbivanja koja određuju njegovo življenje i obrazaca ponašanja koja treba postupno usvojiti. Rekla bih da je igrokaz svojevrsan most između dječje književnosti

i dječje igre. Dakle, kako bismo razumjeli igrokaz, važno je razumjeti kako su dječja književnost i igra povezane. U osnovi igre dijelimo na funkcionalne, simboličke, igre građenja i konstruiranja te igre s pravilima.

Simboličke igre nazivamo još i igre mašte ili igre uloga. Petra Badurina navodi kako one imaju svoj korijen u aktivnostima imitacije i zamišljanja, odnosno korištenju predmeta da bi se predstavili drugi predmeti (Badurina, 2015: 48-49). U igrama dramatizacije⁷ dijete sudjeluje u izvođenju dramatiziranog teksta neke priče, bajke ili scenskog komada, što uključuje planiranje, podjelu uloga, upotrebu elemenata dekora i rekvizita te prisustvovanje publike. Pored igre kazališta u kojoj su djeca glumci, ona mogu davati lutkarsku predstavu, predstavu kazališta sjena i druge oblike dječje dramatizacije.

Kako bismo ostvarili uspješan igrokaz, moramo djecu upoznati s dramskim odgojem. Kako Nemeth-Jajić ističe: „Svrha dramskog odgoja nije uvježbavanje glumaca ni produkcijska igra za gledatelje, svrha mu je emocionalno oslobađanje i omogućivanje kontroliranoga emocionalnog izraza. Igrokaz je jednostavna dramska igra, a dramska je igra „stvaralačka aktivnost za koju i u kojoj igrači sami pronalaze i određuju sadržaj i u stvaralačkom procesu tragaju za adekvatnim izrazom” (Nemeth-Jajić, 2008: 29). Igrokazi koje sam zamislila mogu se prilagoditi na navedene načine.

4.2. POTICANJE GOVORNE AKTIVNOSTI

Da bi se potakla govorna aktivnost, važno je najprije dobro naučiti slušati. Prema Rajku Glibi, dijete je odmalena naviklo slušati pričanje. Isto tako, za njega je vrlo važna akustička percepcija. Zato je potrebno govoru na pozornici posvetiti posebnu brigu.

⁷ Badurina P. (2015) upućuje na Šagud, M. (2002). Odgajatelj u dječjoj igri. Zagreb: Školske novine. Šagud navodi da se ona često naziva simbolička igra (Kowalski, Wyver, Masselos i De Lacey, 2004; Nowak Fabrykowski, 1994), igra pretvaranja (Fiorelli i Russ, 2012; Janes 2002; Nwokah i Graves, 2009), imaginativna igra (Feitelson, 1972), igra mašte (Bodrova, 2008), igra uloga (Baxter, 2009), igra dramatizacije (Mellou, 2000) i sl. Možemo reći da među njima ipak postoji neka finija distinkcija, no sve razvijaju izražajnost govora, a iziskuju pribor i materijale (npr. kostimi); te se može reći da su bliskoznačnice, a povezuje ih što su sve redom stvaralačke igre.

Glibo naglašava, kako bi se izbjegle greške sredine, scenski govor podrazumijeva čistoću i izražajnost koje ćemo postići naučimo li ispravno tehniku govora. „Govor s pozornice mora biti slušljiv, razumljiv, gramatički ispravan, logičan i melodiozan“ (Glibo, 2000: 159).

Igrokaz je prikladan način da učenici nauče kako se točno i jasno izgovorenim rečenicama najlakše sporazumijevamo. Govorimo li jasno, naše poruke, misli i osjećaje drugima će biti razumljivi i prenijet ćemo poruku. Igrokaz nam daje tu mogućnost – da se djeca maksimalno izraze te da njihova emocija pobudi interes za govornim izražavanjem. U takvim se spontano nastalim dječjim igrama govor prirodno razvija. Odatle i mogućnost da „umjetnički oblikovane dijaloške situacije kojima se ostvaruje igrokaz za djecu, ona prihvaćaju kao poziv na igru, što tu književnu vrstu čini vrlo prikladnom za poticanje govornoga izražavanja učenika i njihovih stvaralačkih mogućnosti“ (Nemeth-Jajić, 2008 : 30).

Prema Nemeth-Jajić, igrokaz se kao produktivno stvaralaštvo javlja kada djeca već mogu sama osmišljavati dijaloge. Tema može biti okvirno dogovorena ili djeca mogu u potpunosti sama sve osmisliti. U prvom slučaju mogu nastati stvaralačke igre ostvarene dramatizacijom literarnoga predloška nakon interpretacije književnog teksta, a u drugom slučaju djeca osmišljavaju igrokaz od izbora teme do izvedbe (Nemeth-Jajić, 2008 : 29-31).

Po podjeli uloga i zapamćivanja teksta slijedi priprema za dramatizaciju, odnosno scensko oblikovanje. Djeca se postavljaju u ulogu glumaca, redatelja i scenografa. Usmeno opisuju kako zamišljaju pozornicu i likove, određuju odnose među likovima, opisuju njihove geste, mimiku i pokrete. Usmena dramatizacija – izvedba odvija se pred drugom djecom, što potiče jasan izgovor, ekspresivnu uporabu govora te razvija komunikacijske vještine.

4.3. POTICANJE STVARALAČKOG I MORALNOG RAZVOJA

„Kako bi se dijete pravilno razvijalo, kako bi stjecalo ta znanja koja mu umjetnost može pružiti, nužno mu je pružati prave primjere, poticati ga kvalitetnim i njemu zanimljivim sadržajima“ (Jurdana, 2015: 17). Nadalje, Vjekoslava Jurdana postavlja pitanje kako bi se to trebalo činiti s djetetom koje još nije pošlo u školu. Zaključuje da je ključno povezati ga s neposrednom okolinom u kojoj živi, a uz užu i širu obitelj, to je zavičaj i domovina (Jurdana, 2015: 17-18).

U igri si djeca dodjeljuju različite uloge koje su mu poznate upravo iz neposredne okoline: liječnika, vatrogasca, poštara itd. Razlog tome je samoinicijativno ponašanje gdje se dijete pokušava identificirati s bićima koje je upoznalo u raznim okolnostima. U svojoj dramskoj igri, oni su organizatori i skladatelji te si pridodaju različite uloge. Shodno tome, djeca grade svoj odnos prema sredini u kojoj se nalaze. Zato je potrebno približiti im priče i legende kako bi njihovi likovi postali dio dječjeg prirodnog okruženja.

Brojne su mogućnosti koje igrokaz nudi. Djeca se mogu pretvarati da su netko drugi, gestikulirati, prenamijeniti predmete, upotrebljavati zvukove i riječi za imenovanje pojmova, situacija i prostora. Daje im mogućnost za igru s djecom te razgovor s drugima u kontekstu izmišljenih situacija (Hansen i sur., 2001: 151). Primjerice što bih učinio/la da sam zmaj, kako bih zloj sestri ukazao/la na ponašanje, da sam vještica kako bih opravdao/la svoj „dalek put“, čega bih se igrala s Jožićem da sam Malik ili s Malikom da sam Jožić. Mogućnosti su doista neograničene. Isto tako, djetetova percepcija dobrog i lošeg mijenja se prilikom razvoja. Djetetu su potrebni dobri temelji kako bi moglo stvoriti realnu sliku o sebi i svom identitetu te kako bi u budućnosti moglo nesmetano i postepeno razvijati vlastito mišljenje i stavove. Kao dobre temelje možemo navesti: emocionalnu toplinu, brižnost, prihvaćanje te definiranje određenih granica i pravila ponašanja.

Dobra i zla može biti vještica, ali uvjetno rečeno i Bog koji je kaznio i dobru sestru za nestrpljivost i neposluh. Zato ćemo tu priču ipak malo korigirati jer ponašanje odraslih utječe na djetetovo percipiranje „dobrog od lošeg“. U prvoj fazi „moral proizlazi

iz moći i autoriteta“. U ovoj fazi procjena moralnosti je ili apsolutna i usmjerena na objektivne osobine situacije ili se temelji na načelu *quid pro quo*. Djeca prilikom svog razvoja često oponašaju reakciju odrasle osobe, međutim, uče i na temelju principa „nagrade i kazne“, ali i na principima suosjećanja⁸ (Kohlberg, 1977: 53-59).

Predškolsko doba je razdoblje u kojem djeca ne mogu percipirati situaciju iz tuđe perspektive te su iz tog razloga usmjereni prema sebi, odnosno sporne situacije i možebitne sukobe promatraju ponajviše iz svoje perspektive. Razvojem mišljenja i empatije dijete će se moći sve više uživjeti u emocionalno stanje drugog djeteta ili odraslog čovjeka, odnosno moći će suosjećati. Stvaranje i izvođenje igrokaza jedan je od načina za postizanje tog cilja.

⁸ Kohlberg revidira Piagetovu teoriju. Prema navedenom, može se zaključiti da vrtićka djeca pripadaju predkonvencionalnoj fazi, odnosno njenom prvom ili drugom stupnju (dijete slijedi autoritet ili traži *quid pro quo*).

5. PREDLOŠCI ZA IGROKAZE U VRTIĆU

5.1. KAKO JE NASTALO VRANSKO JEZERO (sa Cresa)

Prema legendi, Vransko jezero na otoku Cresu nekada nije bilo voda, nego je bilo veliko polje. Ondje na polju, podno današnjeg sela Zbišine, živjele su dvije sestre Gavanke.⁹ Bogata, zla sestra je živjela u raskošnom dvorcu, a u blizini, u skromnoj kućici živjela je u njezina siromašna sestra. Da bi mogla prehraniti svoju obitelj radila je u dvorcu bogate sestre. Tamo je mijesila kruh na pregači od ovčje kože, a od komadića koji bi se zalijepili na pregaču mijesila bi kod kuće maleni kruh za svoju obitelj. Jednog dana siromah je pokucao na vrata i zamolio je za komadić kruha. Od onoga malenog kruščića kojeg je siromašna sestra jedva zamijesila, dala mu je komadić. Tog trenutka kruh je postao velika bijela pogača, a voda u bačvi postala je najbolje vino. Siromah joj je rekao da odmah s djecom napusti dolinu jer će zločesta sestra biti kažnjena.

Na nju će pasti Božja kazna, potres i potop. Razrušen joj je i potopljen zamak. Ostaci zamka se prema priči i danas vide duboko na dnu jezera i samo se katkada, za oluja, čuje zvonjava iz vodenih dubina. Ribarima i danas zapinju mreže za krovove potopljenog dvorca (prema Ogurlić: 2018, 72-73).

Likovi: SIROMAH, BOG, DOBRA SESTRA, ZLA SESTRA

Scena 1. *Kuća, u njoj sobica načinjene od kartona, a posude, stol i peć načinjene drvene. Na zid naslonjena metla.*

PRIPOVJEDAČ: *U jednoj priči, ne tako davno, živio je jedan siromah koji zapravo nije bio siromah, već glavom i bradom Bog. Lutao je on tako, lutao cijelu noć, tražeći*

⁹ Gavan - 1. u narodnoj predaji bogat čovjek, ali grub i nemilosrdan prema siromašnima, neznabožac
2. peyor. onaj koji mnogo ima; bogatun (URL: <https://hrvatski.enacademic.com/96649/gavanka>, pristup 20.4.2020.)

dobre ljude koji žele pomoći bližnjem u nevolji. Ujutro, došao je u pitomi creski kraj, bilo je vrlo rano, ali je ipak na nekoga naišao. To je bila siromašna sestra Gavanka.

ZLA SESTRA: *(Pojavljuje se iza paravana, zijeva iz sveg glasa.)* Aaaa, zijev! Baš sam pospana. Tako bih još rado spavala na svom krevetu od mekanog, prozračnog perja. Čeka me tako naporan dan. Cijeli, cjelcati dan moram onu blentavu nadgledati. Ne vidi uopće hodati, a kamoli kuhati. I kaže da, djeca njena, gladni su.. Pa zar je to moja briga?!

(Zla sestra odlazi, a na sceni je dobra sestra koja sjedi za stolom i plače nad svojom sudbinom. Do nje dolazi stari siromah s bijelom bradom proseći.)

DOBRA SESTRA: Joj, joj koliko samo posla.. Opet mi je sve dala za raditi, kao da ja svoje kuće nemam.. Srećom imam onu svoju pregaču.. Mrvica po mrvica i evo krušića... Nešto stane! Čekaj! Tko to kuca? *(otvara vrata)*

SIROMAH: Dobar ti dan, gazdarice, želim. Daj mi nešto za milostinju.

DOBRA SESTRA: Avaj, Bog s tobom, dobri čovječe, nisam ja ovdje gazdarica. Aha, sada te bolje vidim. Ti si onaj čovjek koji zimi obilazi i traži hrane. Ali, znaš, ni moja djeca nisu jučer jela, a ni danas ne znam hoću li ih uspjeti nahraniti. Cijeli dan radim, a ništa nemam! No evo, upravo se peče maleni kruščić, dat ću ti komad, znam da glad ne pita..

SIROMAH *(kima glavom)*: Imaš, imaš, i više nego misliš... U peći je bijeli kruh koji pečeš.

DOBRA SESTRA: Jutros sam baš otvorila peć da je očistim, no vjeruj tamo bijelog kruha nema... Mali kruščić je u peći koji sam jedva zamijesila. Znaš, ja tu čistim i kuham, ali nitko mi hrane ne daje, snalazim se s ostacima.

SIROMAH *(prekida ju)*: Vjeruj mi, dobra sestro! Idi vidjeti. Ti ćeš bijeli, ne krušac, već pogaču naći.

DOBRA SESTRA: Hm, tko je ovaj čovjek, kako to misli da sam ja dobra sestra..
(*Podigne peku i ugleda bijelu pogaču.*) Ali čovječe, tu je bio samo mali kruščić...Čudno, doista...

SIROMAH: Eto, jesi li našla sada! Donesi nam na stol i malo vina!

DOBRA SESTRA: Avaj, otkud mi vino, dobri čovječe?

SIROMAH: Pogledaj u podrumu, dobra sestro...

DOBRA SESTRA: Opet on, dobra sestro... Čudan neki svat... No, pogledaj! Cijeli mješić vina! I to kako miriši! Tko je ovaj čovjek?

Scena 2. *Čuje se grmljavina, razmiče se zastor, uzdiže se dim na pozornici.*

SIROMAH: Misliš li da bih ja uzalud svaku noć zemljom lutao i da bih ja uzalud svaku noć osvjetljavao, a da ne bih znao – da si dobra i da zaslužuješ sve što treba tebi i tvojoj djeci? Znam i za druga dobra djela koja si ti učinila. I zato, pomoći ću ti. Poslat ću potop tvojoj sestri. A kad se ti probудиš, bit ćeš okružena darovima i ničega se nećeš sjećati. No ne smiješ se za njom okrenuti! Onda ćeš i ti za njom propasti!
(*Počinju tutnjati munje i gromovi.*)

ZLA SESTRA: (*Trči u krug oko svog dvorca i ponavljaju zadnje riječi prije negoli se sve sruši.*) Što je to? Što se to događa?! Moj dvorac, moje stvari.. Sve nestaje! Brižna ja! Ah! Ah!

SIROMAH: Neka se potope tvoji dvori! (*Sve nestaje u dimu.*)

DOBRA SESTRA: Ah, ah! Brižna moja sestra! Sestrice! Gdje si?? (*Okrene se i vidi da su dvori i sestra nestali.*) Neeee!

SIROMAH: Ah, dobra sestro, nisi mogla izdržati! Mekano je tvoje srce, i za svoj život ne mariš! Za tvoju odanost i dobrotu nagrađujem te. Vratit će se tebi kuća da u njoj

živiš lijepim životom i nećeš se sjećati ničega. Čistom vodom iz jezera ćeš se napajati, a ribe i raslinje će te hraniti.

Scena 3. *Ponovno se razmiče zastor, gdje je bio stol, kadica je s vodom, kaširano drveće i trava. Čuje se cvrkut ptica. Dobra sestra sjedi okružena svojim ovčicama i priča svojoj djeci.*

DOBRA SESTRA: Uskoro je velika voda poplavila polje i tako je nastalo ovo jezero. U nabujaloj vodi nestao je dvorac moje sestre, zle bogatašice. Ja ne znam gdje je ona sada. Možda traži kruha kao ja nekoć. Ribari kada ovuda prođu, govore mi da im mreže zapinju za krovove dvorca. Ah, tko će znati, možda i jest tako. Uglavnom (*tužno*), ja svoje sestre više ne vidjeh. Eto, tako je završila ova priča. A vaša priča, djeco, tek počinje. Zato budite dobri, svakome pomozite i slušajte starije pa da i vi budete sretni.

5.2. JEDAN ZVUK, TRISTO MILJA (iz Lovrana)

„Priča kaže da je neki Kožul iz Lovrana imao barku i pomislio, posumnjao da mu netko na njoj nešto radi. Jedanput, sakrio se u barku da vidi tko će doći. I došle su četiri vile: tri i komandantica. Sjele su u barku i rekle: „Jedan zvuk, tristo milja!“. Kad su počele veslati, svakim zaveslajem bile su tristo milja dalje. Onda bi se malo odmarale, pa su opet veslale. Kad su stigle na cilj, izašle su u šetnju. Tada je iz barke izašao i taj Kožul iz Lovrana i, da ga ne vide, nabrao je neke trave. Kad su se vratili u Lovran, vidio je na toj travi papar, tako je znao da su bili u Brazilu – tamo gdje papar raste. A vile nisu znale da je Kožul u barci, inače bi ga bile rastrgale“ (Ogurlić, 2018: 22-23).

Likovi: VILE-VJEŠTICE, KOMANDANTICA, KAPETAN

Scena 1. *Vrt i lučica na sceni načinjene su od kartona, a barke su načinjene tehnikom kaširanja.*

Glazbena kulisa: H. Berlioz: Fantastična simfonija V., stavak „San o vješticijem sijelu“ (3 min, notni zapis u Prilogu)

KAPETAN KOŽUL (*skriva se u barci*): Vidi ti njih, skupile se u vrtu uz obalu, u ovaj kasni sat.. Baš me zanima kuda smjeraju ići...

VJEŠTICE (*pjevaju*): „Nit o drvo, nit o kamen, već u Pulju pod orahe“¹⁰

KOMANDANTICA: Znamo da je lijepo i na Mediteranu, i u Crvenom moru (vile plješću uz odobravanje i uz hihot). A što vi mislite, večeras, lijepe moje, da preletimo preko oceana, u jedan vrt u Brazilu?

VILA 3: A što ti misliš da ćeš pronaći u tom vrtu?

¹⁰ Prenijela Marks, Lj. (2007) "Ni o drvo, ni o kamen...": Magične formule u hrvatskim predajama o vješticama. *Nar. umjet.* 44/2, 27-42., str. 29. Jedna od magičnih vilinskih/vješticih formula.

KOMANDANTICA: Šššššš.. Tiše.. ovamo dođite (okuplja vile) Datulja, kave, začina.. ma svega ima!

VILA 2: Ohoho!..A tko li to sve drži, ha? I hoće li nam dati?

KOMANDANTICA: Ima jedan bogat čovjek... Velike su tamo plantaže, ogromne.. A dati? Treba li dati, hahahah.. Poslužit ćemo se! Vještice uzmu što im treba! (*Penju se na barku. Nastaje veliki vrtlog.*)

VILE (*upravljaju veslima*): „Jedan zvuk, tristo milja! Svaki voz pe stotina mija!“¹¹

¹¹ Marks, 2007: 29. Također jedna od magičnih vilinskih/vještičjih formula.

Scena 2. *Žene, a zapravo vještice, sjede ispred pregrada na pozornici, odnosno kuća, malo plešu, malo pričaju i predu. Kožul odnekud vuče grane.*

KAPETAN: O pogledajte što sam pronašao u svojoj barci. Kakve li su ovo krasne grane, ovakve ne rastu u našem kraju .. No, osjećate li ovaj jak miris? Nije li to papar? Čudno, ovdje ne raste papar..

VILA 2: No gospodine Kožul... O čemu vi to govorite...

KOMANDANTICA: Ne znam čega si ti, Kožule, pio.. *(ostale vile se hihoću)* Baš ti znadeš što raste, a što ne raste.

KAPETAN: Vi govorite koješta. Možda ste se vi napile vina kad mislite da papar raste baš ovdje, ha?

KOMANDANTICA: Pa netko je grane možda i donio... Što ja znam, možda pomorci naši, sa puta oko svijeta..

KOŽUL: Pih... Dugo bi sa puta oko svijeta ostale ovako svježe!

VILA 1: A što vi muški znate kako je nama ženama! *(povikuju vile u zboru)*. Pa moramo i mi ponekad se odmoriti od kuće i obaveza.. Nikuda i ne idemo ako same ne zaveslamo... *(Vila se izbrbljava, no komandantica ju ušutkava i ne odustaje.)*

KOMANDANTICA: A čekaj malo, kako bi ti znao kuda smo mi to išle.. Ako smo išle, je li, tako kako ti kažeš.. Gdje si ti onda bio?

KAPETAN: Samo sam čuo kako se netko smijulji, zatim je barka nestala, a onda ste se pojavile za sat vremena nazad, sve vi zajedno.. Slučajno sam se evo, tada našao u vrtu... Eto, zato sam i sad tako rumen. Trčao sam da vas nađem i zagrijao se! To dakle niste bile vi? *(upita vile pomirljivo)*.

VILA 3 *(odgovara tiho)*: O ne, ne... Mi smo žene preozbiljne za takav posao.. Pa još „feštati“ s vragom... i kažeš, iz vrta se ti nisi micao?

KOŽUL (*pomalo se pravi lud*): O, da bar jesam! To su bila krasna vremena, kada sam ja plovio svijetom... Pa još do Južne Amerike... (*više za sebe, da ga vile ne čuju*) I teško da mi je to uspjelo u jednoj noći... (*sada se obraća se vilama*) No vi kao domaćice to ne možete znati jer, naravno, tako daleko nikada niste bile! No primijetio sam da ste maloprije i plesale.. Čudan neki ples!

VILE: Ne, nikako ne! (*odgovaraju šapatom*). Mi plešemo sambu da... da se pripremimo za maškare!

KOŽUL: A tako.. Onda sam krivo shvatio. Niste vi sigurno vještice.. Možda sam stvarno krivo čuo? Popio pa zaspao...Možda i sanjao! Hm, no dobro.. Odličan je ručak danas bio, kao da je nekako ukusniji, malo papreniji nego inače! No neću više pitati zašto!

KOMANDANTICA (*samouvjereno dok se druge vile hihoću*): Hm, bit će da si ipak od papra tako rumen i zapuhan.. No kad si već dobro raspoložen, možeš s nama i zapjevati i zaplesati!

KOŽUL: O, da znaš da i hoću!

„Ti si jedna vještica

Tobože kućanica

tražiš vrijedno metlu tu

tu je negdje, u vrtu!“

VILE: „Metla mi je velika

barka ko od čelika

njome ja bih jezdila

daleko se ugniježdila!“

KOŽUL: „Da te vidim, vještice

Sjedni SAD na barku tu!“

VILE: „Neću - letim samo noću

sva bogatstva tada hoću!“

5.3. MALIK I JOŽIĆ (iz Kastva)

„Malik, kako stari judi deju, čuva beči, ki su zakopani va zemje, ale su va prezdavnoj jame. V jame ima malik kamari se od mramora. Va kamarah su puni karateli zlata. Kad onako ki pride blizu tega zlata, malik se boji, da bi to njigovo zlato našal, pak se pokaže, počne se vrtet, potancevat i pokantevat. Malik se vrti, a človek gre za njin. (...) Kad je naš Jože bil mal, pasal je kravi. Jedan put o polnen kravi su prišle, a Jožeta ni i ni. Najzad smo ga šli iskat. Se škuje smo pregledali i si kalići, da j' morda otrok tamo pal. Ma Jožeta nigder ni. Najzad našal ga j' Andrić Gržanov vaje pod Lešćevac, kako pohaja okol jednoga štrpeda. Andrić ga j' pital, da ča dela tu, aš ga si išćemo. On je rekal, da minjega išće. Otrok je del, da je tu jedan minji va črjenen klobučice. Tancal je, vrtel se j' kod brčak i lepo j' kantal, pak da ga išće, aš se j' nekamo skrili. Tako j' Jožeta bil Malik otpejal i zmešal“ (Jardas, 1994: 107-108).

Likovi: MALIK, JOŽIĆ, MALIČIĆI

Scena: *Na sceni je s lijeve strane kamenje, veće i manje, cvijeće je razasuto. Oko njega skakuću Maličići, odnosno najmanja djeca u skupini. Na desnoj je strani ispod drveta glavni Malik. Glumi da je povrijeđen i jauče. S desnog ulaza pozornice dolazi Jožić, najprije se približavajući drvetu.*

MALIČIĆI: *Tko vas to s prozora gleda? Tko pred vaša vrata sjeda? Možda vam se samo čini! No nemojte se iznenaditi! Možemo biti u šumi ili na vašoj gromači! To smo mi, Maličići!*

PRIPOVJEDAČ: *Jožić je s društvom išao u šumu Lužinu brati cvijeće. Bilo je lijepo i mirisno, pa ga je privlačilo da ulazi sve dublje u šumu. Što je više cvijeća pronalazio, to je bio dalje od svog doma i prijatelja, ali nešto ga je neodoljivo vuklo. Ušao je u jedan dolac i začuo jauke. Okretao se oko sebe, ali nije ništa vidio.*

MALIK: *Joj! Pomozite! Jooooj!*

PRIPOVJEDAČ: *Izdaleka je čuo da netko potihlo jeca. Učinilo mu se da vidi nešto crveno iza grma. : Prišao je bliže, ali ništa nije vidio. Jauk je sad bio sve glasniji i čuo je odakle dolazi. Krenuo je ususret glasu i korak po korak sve je dublje zalazio u šumu.*

JOŽIĆ: Kakva je ovo neobična CRVENA krpica!

MALIK (*Ijuto*): Da krpica! Moja kapica!

JOŽIĆ: Hej, vidi ga, patuljčić! Maliče, hej.. Pa ti si STVARNO TU u šumi... Pa ti stvarno postojiš! Toliko sam mnogo čuo o tebi..

MALIK: Ma tko si ti, mali.. Odlazi.. Boli me.. jooooj! Auuuuh!

JOŽIĆ: Dragi Maliče, nemoj jaukati, već mi reci što ti se dogodilo..

MALIK: Eh, kad bi samo znao, dječčače..

JOŽIĆ: Ime mi je Jožić!

MALIK: No Jožiću.. Jedan mi je, znaš, kesten pao baš na moj klobučić.. I sad više nije crven i lijep, nego je, hm.. prljav i iskrivljen!

JOŽIĆ: Ma kako je mogao pasti baš na tebe? E, stvarno je nezgodno ispred kamena stajati po suncu.. Pa još se u drveću skrivati. Onda ti se doista može svašta dogoditi!

MALIK. Znaš, Jožiću, mi čuvamo blago, a to je ozbiljan posao..

JOŽIĆ: Ali opet.. (*osvrće se na brojne Malike koji iskaču sa svih strana i prilaze mu*)
Mnogo vas je pa se zasigurno dobro zabavljate!

MALIČIĆI (*pjevaju*): „Hlačice nam plave

Nikad nismo gole glave

Crvena nam kapica

Kao mala vatrica!“¹²

¹² Citat preuzet iz: Jakić, V. (ur.), (2019) *Majstor Macmalić*, Cres: Udruga Ruta.

MALIK: Eto vidiš! (*Krene prema Maličićima pa stane.*) Znaš, Jožiću, jako mi se sviđaš.. Treba mi jedan dječak s kojim bih se igrao, skakao, plesao.. Stvarno mi se dopadaš!

MALIČIĆI (*oduševljeno*): Da, da! Neka ide! Neka ide s nama! Pravi dječak!

MALIK: Hajde, ideš li onda s NAMA? Pokazat ću ti odaje od suhoga zlata.. A toliko novaca koliko nikad nisi na hrpi vidio!

JOŽIĆ: Hm, ne znam baš.. Mogao bih iz tako čista mira ostati bez SVIH svojih prijatelja. Traže me sigurno već i mama i tata... A gdje bih te novce potrošio? Nisam vidio trgovine u šumi..

MALIK: Maaaah, ja ti velim da ti trgovina ne treba... Ispod onog hrasta ima praznog mjesta, puno mjesta.. Puno zlata, svakojakog blaga... Sve što ti srce poželi! Dođi s nama...

JOŽIĆ: Hm.. Imaš pravo, znaš, to što govoriš je stvarno lijepo... U svakom slučaju ne mogu ostati ovdje u šumi.. ovdje ne mogu ići u vrtić, a poslije ni u školu. Kako ću odavde ikad stići kući? (*oduševljeno*) Hej! A da ti ideš sa mnom, to mi je sad sinulo!

MALIK (*odlučno*): Nikud ne idem, no hvala ti. Tamo bi mi mjesto kestena još na klobuk pala kakva prljava boca kakve ljudi i djeca bacaju naokolo, čak i tu po šumi.

JOŽIĆ: Nemoj mi zamjeriti, ja idem naći svoje prijatelje i reći im da to više ne čine..

MALIK: Reci im svakako! Zbogom, dragi Jožiću, dođi nam opet! I ne zaboravi im reći da mi se jave.. Pratit ću ih i čuvati u šumi jer ću znati da su tvoji prijatelji!

PRIPOVJEDAČ: *Prijatelji su Jožića pitali gdje je nestao. Rekao je da tražio patuljka s crvenim šeširićem koji mu se sakrio. Rekao im je i da je patuljak bio jako tužan što je uprljao klobuk o kojem se jako brine. Ako ga itko ikada vidi, treba mu obavezno*

uzviknuti: 'Malik teče po putiće, va črjenen klobučiće'¹³, kako bi Malik znao da ga djeca i dalje prepoznaju i vole.

¹³ Jardas, 1994: 107-108. Prepoznatljiv je ovaj citat iz Jardasovog zapisa po kojem je najbolje uočljiva varljiva Malikova priroda. Razlog što je ujedno i upečatljiv i neuhvatljiv, jest u tom što on uvijek nekud „protrčava“ i izmakne za trenutak.

5.4. PRIČA O TRSATSKOM ZMAJU (prema priči Velida Đekića, temeljenoj na narodnim vjеровanjima)

Nekada davno na Trsatu je živio zmaj. Neobičan i dobar kakav je bio, budno je pazio na riječki zaljev. No u gradu se morskim dubinama i kanalima šuljala i njegova protivnica, divovska hobotnica, za koju se nije točno znalo gdje živi, skrivala se u morskoj tami pa je bila neuhvatljiva. Činilo se jutro kao i svako drugo te je zmaj krenuo u svoj dnevni obilazak. Primijetio je djevojčicu kako sjedi uz Mrtvi kanal i crta prekrasan crtež. Djevojčica i zmaj su se sprijateljili.

Drugo je jutro djevojčica opet došla na isto mjesto kako bi završila crtež. Dok djevojčica nije gledala, hobotnica ju je povukla za nogu te ju odnijela u vodu. Srećom, zmaj je sve to vidio. Zmaj se nalazio na hobotničinu terenu, ali je rigajući vatru uspio ju nadvladati. Odbacio ju je sve do Grobnika, gdje su s veseljem dočekali obilni ručak.

Sjedećeg dana djevojčica se odlučila zahvaliti zmaju, ali njega više nije bilo. Otišao je u Bosiljevo, kako bi proveo život u samoći. Ipak, djevojčica, njen otac i građani Rijeke još su ga se dugo sjećali te su mu u čast podigli spomenik ispred Trsatske gradine.

(sažeto prema: Đekić, V. (1996) *Trsatski zmaj*, Rijeka: Naklada Benja)

Likovi: ZMAJ, DJEVOJČICA, HOBOTNICA, OTAC, SVJETINA

Scena 1. *Mrtvi kanal, obala. Na scenu dolazi djevojčica i zaustavlja se kod obale Mrtvog kanala. Zatim doleti zmaj i započinje dijalog.*

ZMAJ (*tobože uvrijeđeno*): Hej, malena, zašto me ne pitaš za SAVJET? Znaj, zmaja nije lako nacrtati!

DJEVOJČICA (*smije se*): Hm, misliš pravog zmaja? Kao što si ti? Ja gotovo svake noći u snu vidim zmaja koji me spašava, ne znam zašto. No ovaj doista... gotovo da

nalikuje na tebe. Pa... htjela sam mu prebrojati zube, nacrtati strašnu vatru koju riga, naslikati velik rep.. To mi nedostaje, rep!

ZMAJ: Da, potrebno ju je dovršiti, kakav bi to bio zmaj bez repa. No, lijepo ti ide.. Zbogom, djevojčice.. Vidimo se sutra. Čuvaj se.

Scena 2. *Mrtvi kanal, obala. Trsatski čuvar – zmaj promatra površinu vode ne bi li slučajno spazio hobotnicu. Ispod pozornice šulja se hobotnica, a na njezinu rubu sjedi djevojčica i crta.*

DJEVOJČICA: Kakav lijepi sunčani dan! Napokon ću imati vremena dovršiti sliku!

ZMAJ: Čudno li mi se mreška ova voda... Čuo sam svakakve priče o njoj, velikoj hobotnici.. Da napada redom ribe, veće i manje.. Ne kako bi jela, nego da sve uništi! Čak da zna napasti i djecu.. Hm, kad bih takvo što vidio, odmah bih je došao glave! Nitko neće dirati moj grad!

HOBOTNICA (*približava se djevojčici, pruža krak iz vode*): A-ha, TU SI, zalogajčiću slasni! Oho-ho, znam da ćeš biti jaaako ukusna!

DJEVOJČICA: Što me ovo napada?? Kakav li je ovo stvor!? Neeeeeee, pusti me, pusti me, zla hobotnice! (*brani se*) Upomoć!

ZMAJ (*zaliće se*): Ah, tu si nesretnice! Ovo ćeš požaliti..

HOBOTNICA: Njam njam.. Pa ti crtaj, mala.. U mom trbuhu!

ZMAJ: A-HA! Kako ti se ovo sviđa?? (*Riga vatru. Hobotnica ga grčevito pokušava krakovima uhvatiti za krila, ali pritom na pozornicu ispušta djevojčicu. Sada započinje borba dvaju čudovišta prsa o prsa.*)

HOBOTNICA (*grči se od boli*): Pržiiii me... Kakva je ovo beštija... Odlazi, nakazo!

ZMAJ: E nećeš, samo tako! Pohlepnice zla! (*zmaj riga vatru prema divovskoj hobotnici*)

HOBOTNICA: Neeeeee..!! (*povlači ogromne krakove i grči se dalje*)

ZMAJ (*ščepa je*): Eto tebe tamo pa nek' se ljudi bar najedu... (*zakovitla ju*) A-ha!!

(*Djevojčica dolazi k sebi. Zmaj se kratko zaustavlja kraj nje i gurne je njuškom u znak podrške te odlazi iza pozornice.*)

SVJETINA: Što je ovo, ljudi? Jeste li vidjeli? Zmaj i hobotnica! Kako li ju je pobijedio! Bacio ju je negdje, je li tko vidio gdje je odletjela? Evo, s Grobnika se javljaju da će biti slastan ručak!

Scena 3. *Mrtvi kanal, obala. Svjetina se razišla, a gradonačelnik dotrčava na obalu.*

DJEVOJČICA: Eh, tata, da samo znaš tko me spasio! Ogroman predivan zmaj! A nju je odbacio, tako daleko! Tko bi rekao, činila se tako velika i jaka.. Koliko hobotnica ima krakova?

OTAC: Djevojčice moja, tako završe svi lakomci i zlotvori. Ima ih osam. Ili bolje rečeno – imala ih je osam.

DJEVOJČICA (*smije se*): Tako joj i treba! Onda je u redu. Sve su na broju! Naslikat ću zmaja i nju na ražnju.

OTAC: Kakva bi ti bila slikarica da ti nedostaje koja noga na papiru?

DJEVOJČICA: Imaš pravo, tata...

OTAC: Naravno da imam pravo, kakav bih ja pak bio tata da nisam uvijek u pravu?!

DJEVOJČICA (*smije se*): Hvala ti, tata, što si mi prebrojao krakove... idem odnijeti to zmaju! Sigurno sam ti već dosadna sa pričom o mom prijatelju zmaju!

OTAC (*grli ju i ljubi*): Dosadna? Zar moja djevojčica može biti dosadna?!

PRIPOVJEDAČ: „Zato što ju je spasio, djevojčica je zmaju željela zahvaliti. Uzela je u ruku blok s papirima i mnoštvo šarenih olovaka, te pokucala na vrata pećine. (...)

Sjedeći u fotelji u kojoj je dotad smio sjediti samo zmaj, djevojčica je na papiru nešto dugo, dugo radila. A kad je rekla gotovo, zmajevu veselju nije bilo kraja. Zmaj je svoju sliku objesio na zid pećine, tako da se svakog dana mogao diviti svom liku. (...) Umjesto da bude strog, kao što su to bili drugi zmajevi, on se s ljudima potpuno prijatelji. Zato je dobio nalog za premještaj. Morao se preseliti u Gorski kotar, u napušteni dvorac Bosiljevo.“¹⁴

Scena 4. Trsatska gradina. Djevojčica traži zmaja, tužno ga doziva.

DJEVOJČICA (*zamišljeno*): Hm.. Znaš, tata, moj prijatelj je otišao.. Odletio je negdje... Tko će me sada štiti?

OTAC: Hm.. Poslušaj me, moja djevojčice.. Zle hobotnice više nema.. Ali ti si velika, što znači da postaješ i snažna, toliko snažna da se možeš uvijek sama obraniti od neprijatelja. A zmaj je nažalost morao otići, dužnost zove i kad nisi spreman!

DJEVOJČICA (*ushićeno*): Hm.. Znaš, tata, od jučer sam veća ČAK za tri centimetra!

OTAC: Ma, hvalisavice moja!

DJEVOJČICA: Oooh... Pa ne hvalim se ja. Samo sam, znaš, uzbuđena. Za mene je to mnogo događaja u nekoliko dana. Ali razumijem... Možda i tamo daleko nekome treba pomoći! Do viđenja, prijatelju moj!

PRIPOVJEDAČ: *I tako mahnu DJEVOJČICA prema vedrom nebu, prema mjestu Bosiljevu, gdje je spazila ZMAJA u letu, koji se okrene, ispusti dim iz širokih nozdrva u znak pozdrava i...nestane.*

¹⁴ Đekić, 1996: 12-13.

6. ZAKLJUČAK

Namjera ovoga rada bila je adaptirati u igrokaze jadranske, odnosno kvarnerske priče koje odišu starinom, a zapravo su svezremenske. Pored toga, čitanje priča u vrtiću može u određenim okolnostima biti naporno, a angažiranjem u vlastitoj izvedbi sva su djeca aktivna u kreativnom smislu te dijelom procesa stvaranja.

Misao vodilja bila je dati primjer na koji se način mogu preraditi priče kako bi one postale dijelom književnosti namijenjenoj djeci predškolskog i mlađeg školskog uzrasta, a ne dijelom zaborava. Vrtićka će djeca ubrzo krenuti u škole, neki i na studije, a dužnost odgajatelja i učitelja jest u njima razviti ljubav prema svojem zavičaju. Kako najprije materinska riječ ulijeva tu ljubav, tako je na životu mogu održavati i autohtone priče, od najmlađih dana, a najbolje u njihovoj vlastitoj izvedbi.

Završni rad, dakle, sadrži izbor tekstova prikladnih za izvođenje na lutkarskoj ili živoj dječjoj sceni. Odabrani su oni tekstovi koje bih rado s malim glumcima, te u suradnji s drugim odgajateljima i pedagozima, izvela pred dječjom publikom ili s djecom.

Odabrane predaje i legende lako su shvatljive djeci mlađe dobi. Zbog jednostavne radnje i likova koji su, kako je prilagođeno u ovim predlošcima, izrazito pozitivni ili negativni te njihovo djelovanje donosi pouku, nadam se da će ih s lakoćom prihvatiti. Mnogo toga u radu ostavlja otvorenim za kreativna rješenja same djece. Nadam se da će, potaknuta sadržajem usmenih predaja i legendi, krenuti u vlastito ostvarenje nekog od ovih ili pak sličnih tekstova, uzevši u obzir da cijelo kvarnersko područje obiluje zanimljivim pričama.

Mjesta na kojima su izrasle ove legende u relativnoj su blizini grada Rijeke te se mogu izvesti na način da su smještene blizu originalnih lokaliteta. Na taj se način može gotovo „uživo“ vidjeti gdje su junaci legendi i predaja živjeli stvarajući još veću povezanost sa zavičajem. Beskrajni je niz mogućih aktivnosti koje mogu potaknuti

dijete na samostalno istraživanje dostupne narodne i/ili dječje književnosti vezane za povijest ovoga kraja.

Dijete na taj način može naučiti više o životu ljudi u davna vremena, o tome kako su se čuvali od zlih sila i kako su preživljavali. Na temelju priča mogu se napraviti kazališni prikazi, primjerice prijateljstva između djevojčice i zmaja, ili Jožića i Malika. Mogućnosti su uistinu velike. Ukratko, cilj ovih predložaka razvoj je dječje mašte prilikom pripreme igrokaza za scenu. Ukoliko djecu potaknemo da ljubav prema dječjoj knjizi i zavičaju usmjere u ljubav prema sceni, odnosno živoj riječi, postignuta je svrha ovoga rada.

7. LITERATURA

- 1) Badurina, P. (2015) Uloge odgojitelja u simboličkoj igri djece rane dobi. *Napredak*, 156 (1-2), str. 47-75.
- 2) Barac, A. (1968) *Književnost Istre i Hrvatskog primorja*, Zagreb: Matica hrvatska.
- 3) Bošković-Stulli, M. (1975) *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, Zagreb: Mladost.
- 4) Crnković, M. (1977) *Dječja književnost*, Zagreb: Školska knjiga.
- 5) Dragić, M. (2007) *Poetika i povijest hrvatske književnosti -fakultetski udžbenik*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- 6) Drpić, I. (2006) Fonološke značajke današnjega govora Kastva. *Raspr. Inst. hrvat. jez. jezikosl.*, knj. 32, str. 75–85.
- 7) Đekić, V. (1996) *Trsatski zmaj*, Rijeka: Naklada Benja.
- 8) Đekić, V. (2006) *Volite li Rijeku - Kastav*, Zagreb: VBZ.
- 9) Fučić, B. (1995) *Apsyrptides*, Mali Lošinj: Turistička zajednica Mali Lošinj.
- 10) Glibo, R. (2005) *Lutkarstvo i scenska kultura*, Zagreb: Impresum.
- 11) Grupa autora (2012) *Obiteljski leksikon – Kul-Met*, Zagreb: Jutarnji list.
- 12) Hameršak, M., Zima. D. (2015) *Uvod u dječju književnost*, Zagreb: Leykam international d.o.o.
- 13) Hansen et alt. (2001) *Kurikulum za vrtiće*, Zagreb: Udruga roditelja „Korak po korak“.
- 14) Hranjec S. (2006) *Pregled hrvatske dječje književnosti*, Zagreb: Školska knjiga.
- 15) Jardas, I. (1994) *Kastavština: građa o narodnom životu i običajima u kastavskom govoru*, Rijeka: Povijesno društvo "Ivan Matetić Ronjgov".
- 16) Jurdana, V. (2015) *Igri – mala zavičajna čitanka*, Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

- 17) Kameni svatovi. URL: <https://www.knjizevnost.hr/kameni-svatovi-august-senoa> (pristup: 20.5. 2020.)
- 18) Kohlberg, L., Hersh, R. H. (1977). Moral Development: A Review of the Theory. *Theory Into Practice*, 16 (2), str. 53-59.
- 19) Krleža, M. (1968) *Enciklopedija Leksikografskog zavoda - Lagh-Ož*, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- 20) Lozica, I. (2002), *Poganska baština*, Zagreb: Golden Marketing.
- 21) Majhut, B. (2005) *Pustolov, siročje i dječjačka družba*, Zagreb: FF press
- 22) Marks, Lj. (2010) Osobit i samosvojan svijet usmene predaje: stara i nova čitanja. *Narodna umjetnost : hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol. 47 No. 1, str. 393-420.
- 23) Marks, Lj. (2018) Uvod. U: Marks, Lj., Rudan, E., ur., *Predaja: temelji žanra*, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- 24) Matejčić, R. (2007) *Kako čitati grad*, Rijeka: Adamić.
- 25) Melem Hajdarović, M. (2011) Valvasor, Vitezović i Slava Vojvodine Kranjske. *Studia lexicographica, časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, Vol. 5, No. 2(9), str. 48-49.
- 26) Nemeth-Jajić J.; Dvornik D. (2008) Igrokaz u razrednoj nastavi. *Hrvatski*, god. VI, br. 1, str. 29-44.
- 27) Ogurlić, D. (2018) *Gdje Perun spava*, Rijeka: Naklada Val.
- 28) Paščenko, J. (2011) Mitološka simbolika u Nazorovom stvaralaštvu, *Časopis za hrvatske studije*, Vol. 7, str. 141-156.
- 29) Peršić, M. (2002) *Turizam i graditeljstvo*, Rijeka: Adamić.
- 30) Rosandić, K. (2002) *Hrvatski otoci*, Zagreb: VBZ.
- 31) Skok, J. (2007) *Izvori i izbori iz hrvatske dječje književnosti*, Varaždinske Toplice: Tonimir.
- 32) Solar, M. (2005) *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb: Školska knjiga.
- 33) Subotić M. (1991) Dječja književnost hrvatske moderne. *Croatica*, XXII, 35/36, str. 119-140.

- 34) Težak D., Crnković M. (2002) *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955.* Zagreb: Znanje.
- 35) Trsatski zmaj čuva mir u Rijeci. URL: <https://croatia.hr/hr-HR/dozivljaji/kultura-i-bastina/legende/mir-u-rijeci-cuva-trsatski-zmaj> (pristup: 15.5.2020.)
- 36) Značenje riječi Gavanka. URL: <https://hrvatski.enacademic.com/96649/gavanka> (pristup: 15.5.2020.)

SAŽETAK

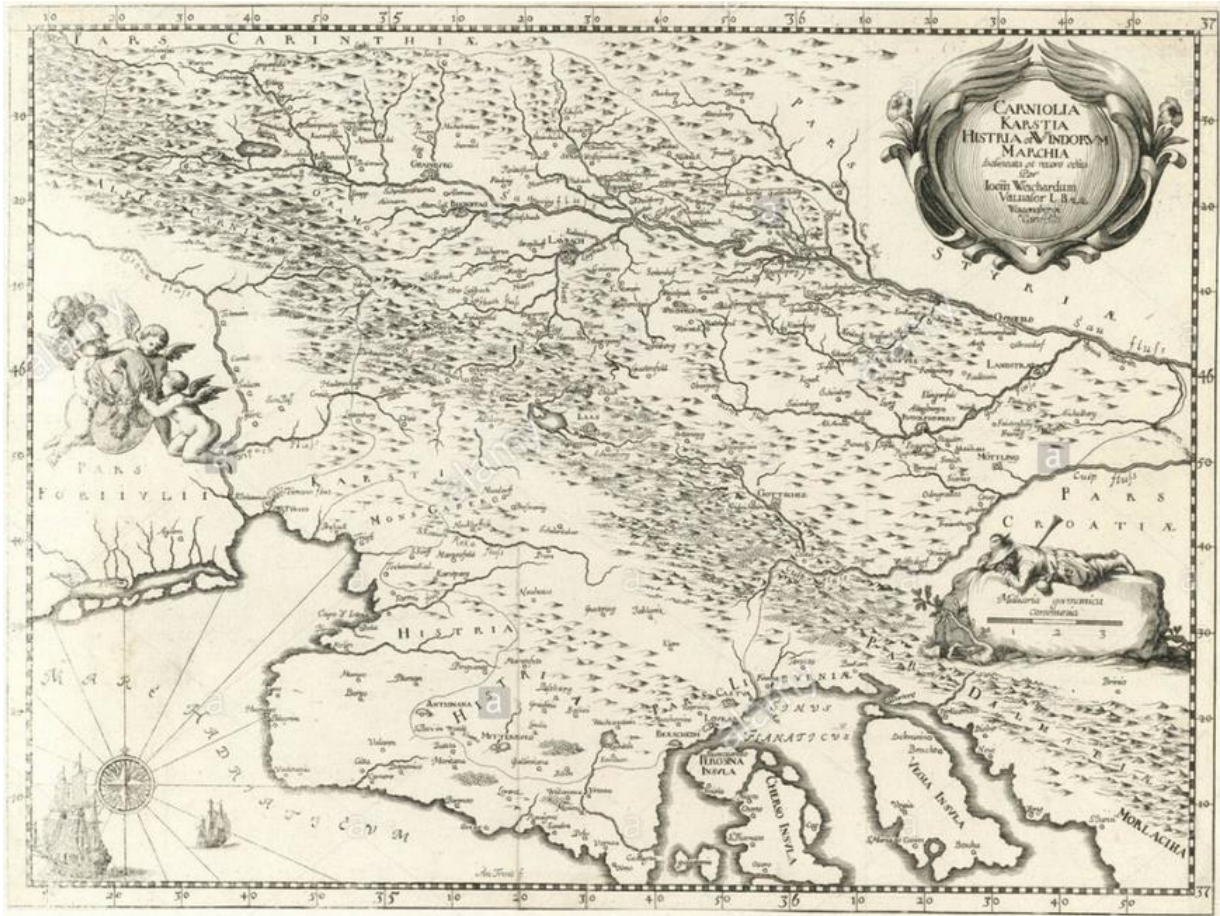
Namjera ovoga rada bila je adaptirati u igrokaze jadranske, odnosno kvarnerske legende i usmene predaje te pronaći način na koji se mogu izvesti ove inspirativne i zabavne, a opet arhaične priče. U teorijskom dijelu, navedeni su sadržaji vezani za kulturološko određenje legendi i usmenih predaja krajeva čije sam primjere uzela. Analizirana je usmena baština razvrstana u dvije veće cjeline – legende i usmene predaje. Nadalje, prikazuju se elementi igrokaza i objašnjava se utjecaj scenske kulture na dijete. Ukazuje se na važnost igrokaza za djecu te na koji način i koliko snažno utječu na njihov govorni, stvaralački i moralni razvoj. Drugi dio sačinjavaju predlošci, tj. njihov ostvaraj u dramskom tekstu, odnosno igrokazu. Zbog jednostavne radnje i likova s kojima se djeca mogu poistovjetiti, njihovo djelovanje donosi pouku, a svrha je da ih predškolska djeca s lakoćom prihvate. Ljubav prema dječjoj knjizi i zavičaju putem uprizorenja ovih priča usmjerava se u ljubav prema sceni, odnosno živoj riječi.

SUMMARY

The intention of this paper was to adapt Adriatic and Kvarner legends and oral traditions into plays, and to find a way in which these archaic stories can be performed. In the theoretical part, the contents are related to the cultural definition of legends and oral traditions of the observed regions. Hereby, the oral heritage is analyzed and divided into two larger units - legends and oral traditions. Furthermore, here are shown the elements of the children's play and the influence of stage culture is explained. The importance of role play is also pointed out, and it is also analysed in what way they can influence their speech, creative and moral development. The second part consists of templates, realized in a dramatic text. Because of the simple plot in those role plays, and characters that children can identify with, their actions bring lessons. The purpose for preschool children is to accept them with ease. The love for children's books and homeland, through the staging of these stories, can be directed towards the scene, that is, to the living word.

PRILOZI

1) Johan Valvasor, „Carniolia, Karstia, Histria et Windorum Marchia“, 1681.

Izvor: <https://metinalista.si/zakladi-slovenske-kartografije-1-del/> (11.6.2020)

2) Hector Berlioz: „Fantastična simfonija“, *Un Bal*

Symphonie Fantastique
Un Bal

Berlioz
arr. CM

Tempo di Valse

Trumpet in Bb

Piano

p dolce e tenero

p

7

14 **A**

p

21

fp *mf* *f*

mf *f*

27 B

p *p com delicatezza*

33

pp *pp*

40

pp *pp*

47

f *ppp* *sf* *ppp* *sf*

54 C

p dolce con grazia sf

62

tr tr

69

poco f f

75

ff